

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ,
ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВКЛАДНИКІВ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Горкуша Д.С., студент магістратури ННІЗН НАВС

Правовий механізм регулювання ризиків вкладних операцій банків визначений положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» і Закону України «Про захист економічної конкуренції». Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» частка одного учасника на відповідному сегменті ринку фінансових послуг не може перевищувати 35%. Кожний окремих банк у сукупності може залучити кошти приватних вкладників у розмірах, що не перевищують 35% загальної суми депозитів фізичних осіб у цілому по банківській системі країни. У Законі України «Про банки і банківську діяльність» (стаття 48) передбачено, що спеціалізованим банкам, крім ощадного, забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5% від капіталу банку. Водночас фінансова криза показала, що й для неспеціалізованих банків проблема ризику вкладних операцій може мати вкрай тяжкі наслідки. Підтвердженням тому є ситуація в банківській системі України на початку фінансової кризи, коли спровокований рейдерською атакою на Промінвестбанк вплив коштів приватних вкладників став реальною загрозою його платоспроможності й викликав скорочення обсягів депозитів фізичних осіб в інших установах банківської системи країни, у результаті чого різко погіршилася ліквідність і виникла загроза неплатоспроможності багатьох банків. НБУ був змушений вжити непопулярних заходів – запровадити мораторій на дострокове розірвання депозитних договорів, що було передбачено Постановою Правління НБУ № 319 «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» від 11.10.2008 р.

За високого рівня концентрації вкладів фізичних осіб у банках посилюється вплив їх депозитної діяльності на стабільність банківської системи країни в цілому, і зростають банківські ризики, пов'язані насамперед із виконанням зобов'язань перед вкладниками й кредиторами, що свідчить про необхідність посилення законодавчого регулювання ризиків банків на ринку приватних вкладів. Вирішити цю проблему можна, зокрема, й завдяки прийняттю закону, що регулює рівень конкуренції й ризиків банків, у тому числі у сегменті їх депозитної діяльності на ринку приватних вкладів. Чинний Закон України «Про захист економічної конкуренції» не враховує специфіку банківської діяльності, зумовлену тим, що на ринку банки заробляють свої доходи й прибуток в основному не за рахунок власних, а за рахунок залучених ресурсів, передусім вкладів фізичних осіб. А тому, діючи в ринковому середовищі, банки ризикують більше не власними коштами, а коштами своїх кредиторів і вкладників. Із цієї причини навряд чи виправданою є вимога антимонопольного законодавства до банків на рівні вимог, визначених до підприємств інших сфер економіки. Для банківських установ частка одного банку на кожному з сегментів ринку фінансових послуг повинна бути не 35%, як нині, а значно менше.

Приймаючи рішення про відкриття вкладного рахунку, потенційний вкладник повинен вибрати форму розміщення фінансового активу на вкладному рахунку. Залучення банком коштів вкладників може підтверджуватися договором банківського рахунку, договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або іншим документом, який засвідчує внесення грошової суми чи банківського металу, а також продажем клієнтові ощадного сертифіката. Виникнення ризикової ситуації для вкладника не виключається й на стадії укладення договору вкладу. Конкретне укладення такого договору завжди визначається угодою сторін. Для вкладників – фізичних осіб банк зобов'язаний установлювати однакові типові умови договору банківського вкладу (депозиту) відповідного виду, крім випадків, передбачених

законодавством України. Вкладник банку повинен враховувати те, що згідно з діючими законодавчо-нормативними актами банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених договорів банківського вкладу. Проте вони мають право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклад (депозит) на вимогу, якщо інше не встановлено договором, про що повинен бути повідомлений вкладник. Новий розмір відсотків застосовується до вкладу до запитання, внесеного до повідомлення вкладника про зменшення процентів, через один місяць із часу надсилання відповідного повідомлення, якщо інше не передбачено договором. Відносно строкових вкладів і вкладів, унесених на умовах їх повернення у разі настання визначених договором обставин, відсоток не може бути односторонньо зменшений банком, якщо інше не встановлено законом. Як зазначено в Цивільному кодексі України, «умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів на строковий вклад в односторонньому порядку є нікчемною». Проте відповідно до діючих у країні законодавчо-нормативних актів процентна ставка за строковими вкладками і вкладками, внесеними на умовах їх повернення при настанні визначених договором обставин, можуть бути змінені у разі зміни облікової ставки НБУ та/або зміни ситуації на грошово-кредитному ринку. Для запобігання цим ризикам вкладники мають звернути увагу на:

наявність та зміст відповідного пункту в договорі. Важливим є посилання на те, що розмір процентної ставки, зазначений у договорі, може бути змінений за умов, зафіксованих у договорі, що не протирічать чинному законодавству і на це є погодження обох сторін угоди (банку і вкладника). Адаже згідно з Цивільним кодексом України одностороння відмова від виконання зобов'язання й одностороння зміна умов договору вкладу не допускаються;

засіб, яким вкладник буде повідомлений про зміну ставки проценту відповідно до умов договору вкладу; Про зміну процентної ставки банк повідомляє вкладника шляхом публікації в засобах масової інформації відповідного повідомлення або публічного письмового оголошення в установі банку, де зазначає розмір нової процентної ставки, дату набрання чинності нової процентної ставки, а також причини, з якими банк пов'язує необхідність її зміни;

визначення строку, впродовж якого вкладник може заявити (у письмовій формі) незгоду на таку зміну умов договору вкладу. Якщо протягом цього часу вкладник не заявить свою незгоду, вважається, що він погодився на зміну процентної ставки за вкладом. Нова процентна ставка починає діяти з наступного дня після закінчення визначеного строку подання протесту щодо внесення змін у договір вкладу відносно вкладного процента. У разі надходження від вкладника заперечення у письмовій формі протягом визначеного у договорі часу з дня опублікування повідомлення про зміну процентної ставки договір вважається розірваним із наступного дня після опублікування оголошення нової процентної ставки і кошти повертаються вкладнику з процентами, нарахованими за первинно визначеною процентною ставкою. Якщо вкладник не одержав кошти із вкладного рахунку з наступного дня після закінчення строку для заяви незгоди про зміну процентної ставки, кошти зберігаються банком без нараховування процентів.

Вивчення зазначених вище аспектів депозитного обслуговування банками вкладників виявило ряд проблем щодо запобігання вкладниками ризиків за вкладними банківськими операціями.

Відповідно до вимог чинних законодавчо-нормативних актів банки повертають вклади та сплачують нараховані проценти у строки, визначені умовами договору між вкладником і банком. За договором банківського вкладу, незалежно від його виду, банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника. У разі невиконання (неналежного виконання) банком вимоги фізичної особи про повернення вкладу або його частини банк зобов'язаний:

прийняти вимогу з проставленням на ній дати отримання, підпису уповноваженої особи і відбитка штампа банку та видачі фізичній особі письмового повідомлення про невиконання (неналежне виконання) цієї вимоги

з зазначенням причини, дати взяття вимоги на облік, дати видачі повідомлення, прізвища, ім'я та по-батькові уповноважених осіб і відбитка печатки банку, взяті вимогу на облік за відповідним позабалансовим рахунком.

Банк зобов'язаний виконати вимогу відповідно до умов договору банківського вкладу. Як бачимо, фінансова відповідальність банку за несвоєчасну сплату доходу за вкладом і повернення суми вкладу чинними законодавчими й нормативними актами не передбачена, що, на наш погляд, економічно не обгрунтовано та обмежує інтереси вкладників, підвищує рівень ризику вкладних операцій, особливо за умов, коли повернення вкладів відбувається масово. У зв'язку з цим необхідно в договорі вкладу передбачити відповідальність банку за несвоєчасне (неповне) повернення суми вкладу й нарахованих процентів у вигляді пені, розмір якої встановлюється відповідно до вимог Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань». Ст. 1 цього закону передбачає, що платник грошових коштів сплачує на користь одержувачів цих коштів за прострочку платежу пеню в розмірі, встановленому за згодою сторін. Сума пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла в період, за який сплачується пеня. Ніяких застережень відносно того, що дія цього закону не поширюється на відносини банків і їх вкладників, у ньому не міститься. Практичне застосування положень Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» відносно вкладних операцій банків не тільки знизить ризику вкладників банків, а й сприятиме подальшому припливу коштів населення на банківських рахунках, збільшить ресурсну базу банків, підвищить її стабільність і забезпечить умови для активної, кредитно-інвестиційної підтримки банками розвитку реального сектору економіки.

РАХУНКОВА ПАЛАТА ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Воробей В.М., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін ННПП НАВС Пожидаєва М.А.

Рахункова палата функціонує з 1997 року і є постійно діючим органом зовнішнього державного фінансового контролю, що будує свою діяльність на основі принципів законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності.

Рахункова палата займає особливе місце в системі контролюючих органів держави, оскільки її діяльність не залежить від виконавчих органів влади та їм не підпорядкована. Саме з цієї причини з самого початку створення Рахункової палати ставлення до неї було неоднозначним. Так, Верховній Раді України довелось тричі долати вето Президента України на Закон України «Про Рахункову палату», після цього Закон розглядався в Конституційному суді України, на підставі рішення якого були значно обмежені повноваження Рахункової палати, її завдання та функції.

Чинний закон передбачає, що контрольні повноваження Рахункової палати розповсюджуються на апарат Верховної Ради України, Адміністрацію Президента України, органи виконавчої влади, у тому числі їх апарати, Національний банк України, Фонд державного майна України та інші державні органи та установи, створені відповідно до законодавства.

Крім того, Рахунковій палаті надано право у разі необхідності залучати до своїх перевірок фахівців будь-яких контролюючих органів. Діяльність Рахункової палати – яскравий приклад підвищення інтересу до неї з боку всіх гілок влади і громадськості та зростання її авторитету.

Закон «Про Рахункову палату» закріпив за Рахунковою палатою низку прав, однак не передбачив механізмів та гарантій їхньої реалізації. Зокрема за Рахунковою палатою закріплено право на отримання від керівників установ та організацій, що перевіряються, всієї необхідної документації та іншої інформації про фінансово-господарську діяльність. Водночас законодавством